
HONDERDTWINTIG JAAR VOGELS EN VOGELAARS IN HET VONDELPARK

(1877-1997)

DANA CONSTANDSE

Inleiding

"De vogelstand in het Amsterdamse Vondelpark is de laatste 25 jaar sterk teruggelopen. Tien jaar geleden stierf een kolonie roeken uit en verdween een kolonie blauwe reigers. Van het koor van 40 spotvogels dat vroeger in juni het park opluisterde is niets meer over. Andere zangvogels, zoals boerenzwaluw, braamsluiper, fitis en matkop broeden niet meer in het Vondelpark. De grauwe vliegenvanger en de tuinfluiter, destijds in ruime mate aanwezig, zijn vrijwel verdwenen" (Het Parool 9/2/76).

In 1976 verscheen in Het Vogeljaar een alarmerend artikel. Het behandelde de vogelstand in het Vondelpark van 1890 tot 1975 en was geschreven door Piet Brander, Jaap Stoffels en Wouter van der Weijden. Deze drie, die hierna zullen worden aangeduid als BS&W, hadden niet alleen literatuur doorgewerkt en informanten benaderd, maar ook vele jaren zelf geïnventariseerd. Bovendien hadden ze gezorgd voor een stevig persbericht dat stukken opleverde in zes landelijke dagbladen. De krantenkoppen vatten de conclusie kort weer: "Stichting bezorgd om vogelstand in het Vondelpark" (Telegraaf, Nieuws van de Dag) en "Nog maar weinig vogels over in 'steriel' Vondelpark" (Het Parool). Ook de Volkskrant, Trouw en NRC-Handelsblad deelden hun lezers mee dat de vogelpopulatie in het Vondelpark sterk achteruitging en dat een ander parkbeheer dringend nodig was. Dit alles heeft dan ook "bij PW afdeling beplantingen het nodige stof doen opwaaien"².

Dit is maar één moment uit de geschreven vogelhistorie van het Vondelpark. Het archief van de VWG bevat nog veel meer: behalve in boekvorm uitgegeven publikaties heeft onze archivaris Ruud Vlek een uitpuilende ordner met tijdschriftartikelen en rapportjes bijeengegaaard. Samen geeft dit materiaal een boeiend beeld van de vogelstand in het park en ook van de vogelaars die zich daar in de loop van bijna anderhalve eeuw ophielden. Over allebei zal dit stuk gaan: wie hebben zich er sinds de aanleg in 1865 beziggehouden met de vogels en wat waren hun bevindingen?

Omdat ik voor de eerste tachtig jaar over meer materiaal beschik dan BS&W, zal ik voor de periode 1865-1943 wel de grote lijn van hun overzicht volgen, maar ten aanzien van een aantal details aanvullingen en wijzigingen voorstellen (zie o.a. de bijlage). Gegevens uit deze aanvullende informatie zijn door mij ook al in de tabel aangebracht en dan voorzien van een asterisk.

Voor de periode 1943-1984 heb ik nauwelijks meer materiaal dan mijn voorgangers. Mijn overzicht over de jaren '43-'75 is dan ook grotendeels een samenvatting van BS&W; voor de jaren daarna baseer ik me op de inventarisaties die vanaf 1976 tot 1984 door een groepje VWG-leden zijn verricht en waarover al eerder artikelen in ons blad zijn verschenen. De paar aanvullingen die ik in de tabel over deze periode heb verwerkt zijn wederom herkenbaar aan een asterisk.

Na 1984 heeft het park vrijwel geen belangstelling meer gehad van VWG-leden en de - soms verrassende - informatie over de jaren tot 1996 is dan ook meestal toevallig in ons bezit gekomen. Voor 1997 beschik ik over de resultaten van mijn eigen broedvogelinventarisatie.

Ik hoop dat mijn artikel ertoe kan bijdragen dat er in de toekomst weer eens systematisch in het Vondelpark geïnventariseerd gaat worden. Juist omdat er al meer dan een eeuw gegevens over de vogelstand van dit park bekend zijn, is het de moeite waard de op- en neergang daarvan te blijven volgen. Dat gebeurt dan in het voetspoor van de algemeen bekende natuurschrijver van ons land: Jac. P. Thijsse.

De beginjaren: 1865-1895

In het midden van de vorige eeuw begon het platteland direct buiten de Leidsepoort. In dat weidenschap kocht de 'Vereeniging tot aanleg van een Rij- en Wandelpark' in 1864 een strook grond en liet een ontwerp maken door de tuinarchitecten J.D. en L.P. Zocher uit Haarlem. Hoewel het jaar daarop het eerste deel van het park al kon worden opengesteld, duurde het nog tot het eind van de jaren zeventig voor het was voltooid. Sinds de openstelling mocht het 'rij- en wandelpark' zich al verheugen in een grote belangstelling van het publiek. Welke vogels kwam men daar toen tegen?

Helaas bezitten we over de vogelstand van de eerste dertig jaar maar sporadische informatie. Het eerste bericht betreft bovendien de vaststelling van een gemis: in 1882 verdween er de laatste Ooievaar³. Wat schuilt er voor historie achter deze simpele mededeling? Hoe moeten we ons het park in de begintijd voorstellen? Met een koor van deze klepperaars, met ooievaarsnesten in bomen en struiken, zoals nu nog te zien valt in het park tegenover het Europese parlamentsgebouw in Straatsburg? Of stond er alleen een wagenwiel op een paal en was de laatste Ooievaar de enig overgeblevene van een tweetal? Ik kan me dat niet voorstellen. Met al die weilanden rond het park moeten er voldoende kikkers zijn geweest voor meer dan één broedpaar.

Verder weten we dat er omstreeks 1878 Spotvogels broedden en Grauwe Vliegenvangers, en dat Nachtegalen er van 1895 tot 1897 één of meer nesten hadden⁴. Daarvan zijn we op de hoogte omdat Thijssse van 1877-1890 in Amsterdam woonde en daarna weer van 1894-1903. Hij schrijft over de eerste jaren: "Ons huis was buiten de Muiderpoort, maar menigmaal ging ik voor schooltijd naar het Vondelpark (...) het hele jaar door waren er zoowat alle vogels van bosschen en hagen te ontmoeten, met elkander wel een vijftigtal verschillende soorten"⁵. Na 1894 woont hij dichterbij het park en dan schrijft hij er ook over in *De Levende Natuur*. In 1901 publiceert hij samen met Heimans het boek 'In het Vondelpark'. Het artikel van BS&W is voor de eerste jaren voornamelijk op dit boek gebaseerd, maar Thijssse heeft daarna nog zo'n 73 columns over het park geschreven, onder andere in het Handelsblad. Ook in zijn dagboeken uit 1895 en 1896 staan aantekeningen over het Vondelpark⁶.

De periode 1895-1903

Over de acht jaren rond de eeuwwisseling schetst Thijssse ons het beeld van een boeiend natuurgebied. Omdat het Vondelpark nog in open verbinding stond met het platteland ten westen en zuiden van de stad, komen er vooral in de trektijd heel wat soorten voor korte of langere tijd op bezoek. Maar ook hadden er zich al veel broedvogels gevestigd en van een aantal daarvan beschrijft hij ons de geschiedenis van opkomst en ondergang.

Zo broedden er bijvoorbeeld in 1895 Gekraagde Roodstaarten, maar het aantal van deze holenbroeders nam af omdat er oude bomen werden gekapt. Weliswaar zijn er daarna nestkastjes opgehangen, maar in 1901 is er nog maar 1 paartje roodstaart dat 4 jongen grootbrengt en ook het jaar daarop blijft het bij een enkel nest. In 1922 wordt nog gemeld dat ze er niet meer zijn en dan moeten we tot 1944 wachten voor ze weer opduiken in de tabel van BS&W.

Regelmatig noemt Thijssse Groenlingen en Merels: vooral die laatste, de 'zwarte lijster', blijkt al vroeg een vaste bewoner. De Zanglijster daarentegen zien we pas later het park inkomen: in 1901 broeden ze voor het eerst, in 1904 zijn er al tien broedgevallen en "ze zingen zoo luid, dat je ze op de Weteringschans kunt hooren." Dan bevolkt de Zanglijster ook "Artis en het Oosterkerkhof en 't is te voorzien", schrijft Thijssse, en hij heeft gelijk gekregen: "dat hij zich ook in de groote tuinen midden in de stad zal vertoonen waar sedert lang zijn familiegenoot, de zwarte lijster, zich ook gevestigd heeft"⁷.

Verder waren er in de beginperiode, behalve de al eerder vermelde Spotvogels en vliegenvangers, veel Grasmussen: in mei 1895 schrijft Thijssse in zijn dagboek dat er wel 20 mannetjes zingen. Veel meer vogels worden door Thijssse genoemd, maar niet expliciet als broedgeval, zodat je vaak aan grondige tekststudie moet doen om een conclusie te kunnen trekken. Zo schrijft hij in 1902 over de Eksters het volgende: "de eksters, die zich al in geen jaren meer in 't Park hebben durven vertoonen, doordat ze door de parkwachters onmeedogend werden weggeschoten". In 1903 woont hij in Bloemendaal en

vraagt zich af: "Of de parkwachters er nog geweren op nahouden? Ik herinner mij wel dat de oude Van Leeuwen een kwart eeuw geleden met een roestig vuurroer het park doorwandelde (...) Hij schoot er de eksters mee weg en heeft dat met succes volbracht want ik kan mij niet anders dan zeer sporadische eksterbezoeken aan het park herinneren"⁸. Ik trok hieruit aanvankelijk de conclusie dat er geen Eksters in het park hebben genesteld, maar zoals in de bijlage wordt vermeld, is niet iedereen daarvan overtuigd.⁹

Volgens de schatting van BS&W zouden er in de periode 1890-1900 zo'n 21 soorten in het park hebben gebroed. Zoals uit de nieuwe tabel en de bijlage moge blijken, kom ik niet veel lager uit, hoewel de nieuwe gegevens er op duiden dat de Roodborst er waarschijnlijk alleen als wintergast is geweest.

Buiten het broedseizoen noemt Thijsse nog een incidentele Sperwer en een Matkop. Verder waren in de winter Keep, Sijs, Bonte Kraai en Koperwiek vaste gasten. Er heette toen al een grasveld het Koperwiekenveld en daar worden ze decaden later nog steeds gezien¹⁰; in maart 1996 zag ik een twaalfal elders in het park.

Op het parkbeheer heeft Thijsse al veel aan te merken: er wordt teveel geschoffeld, er zouden voor de vogels meer bramen en brandnetels moeten worden getolereerd. Rond de eeuwwisseling is er maar één Braamsluiper en die heeft niet voor niets een voorkeur voor een verwaarloosde tuin aan de Vondelstraat: daar nestelt hij tussen de brandnetels. Want: "er zijn zoo weinig geschikte veilige broedplaatsen in ons Park. De hulst-, taxus- en thujaboschjes zijn te klein, de waterkanten te netjes en de eilanden mochten ook wel wat grooter wezen"¹¹. Dergelijke klachten zullen we door de jaren heen van meer vogelkenners te horen krijgen. Alleen hoeft er tegenwoordig niet meer te worden geklaagd over nestjes die worden uitgehaald of over het vangen van vogels met de lijmsok.

Thijsse verhuist eind 1902 naar Bloemendaal en bezoekt daarna nog wel eens het Vondelpark, maar schrijven erover doet hij sporadisch en zijn toon is mineur. Het park heeft geen verbinding meer met de vrije natuur en daardoor is de betekenis voor de vogelstand veranderd. In 1919 typeert hij het bitter als een begroeide geul: "de begroeide geul die twee belangrijke stadswijken scheidt en een belemmering vormt voor het ringverkeer, is al sedert jaren den stedenbouwers een doorn in het oog"¹². En al schreef Thijsse eerder ook lyrisch over de wintervogels van het park, nooit schetst hij zo'n indringend beeld als in datzelfde artikel: "In deze weken van intensen vogeltrek gepaard aan snelle temperatuurveranderingen hebben wij weer even kunnen zien, wat het had kunnen wezen indien het Park zich had kunnen uitbreiden tegelijk met den stedenbouw en dus zijn relaties met buiten had kunnen behouden. Een paar dagen achtereen hebben wij er werkelijk kunnen genieten van kleurrijk natuurleven. Er waren zwermen van vlaamsche gaaien die als grote bonte vlinders, maar met groot getier, rondfladderden tusschen het bruine herfstloover en het op prijs wisten te stellen dat in dit moeraspark toch ook nog genoeg eiken groeien. Langs de oevers weerklonk onophoudelijk het gemiesper en de hoog uitgehaalde loktonen van de goudhaantjes, die hier hun bijnaam van 'sparresijsjes' moeten afleggen en tegelijk met de gewone sijs hun nooddrift zoeken in de elzen. Er waren koperwieken en kramsvogels, meezen, boomkruipers, roodborstjes..."

Hierna wordt het wel erg stil rond het vogelleven in het Vondelpark.

1904 - 1943

Over de veertig jaar na 1904 zijn er nauwelijks bronnen. BS&W hebben een beperkt aantal gegevens bijeengebracht uit 1936 en 1941/42, onder andere gebaseerd op het in 1937 door de NNV uitgegeven boekje *Vogels van Amsterdam*, maar ze hadden niet de beschikking over het korte vogelhoofdstuk van H. Kleyen in *De tuin van Amsterdam*, het boek dat in 1940 verscheen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het park.

De Steenuil had in 1930 een territorium in het Vondelpark (f. Heimans, DEN 35,48)

H. Kleyn was lid van de Werkgroep Vogels van de Amsterdamse afdeling van de toen nog niet koninklijke NVV, en gaf leiding aan het Centraal Instituut voor Floristisch en Faunistisch Onderzoek in Groot Amsterdam. Ook is hij medeauteur van twee vogelboekjes¹³. Zijn hoofdstuk bevat weliswaar slechts een summier overzicht van vogels die in het park kunnen worden gezien en slechts een enkele maal wordt duidelijk dat het om broedgevallen gaat, maar bij de toch wel magere lijst van BS&W over deze periode is elke aanvulling welkom. Gezien de verschijningsdatum van het boek heb ik ze in 1939 geplaatst en in de tabel voorzien van een *.

Als we die tabel bekijken zien we een aantal nieuwe bewoners van het park: de Grote Bonte Specht werd als broedgeval gesignaleerd in 1933 en 1942. Nog wat nieuwkomers worden in 1936 genoemd: Wilde Eend, Waterhoen en Roek. In 1943 is er een eerste broedgeval van een Matkop.

*De Kerkuil broedde in de huishoudschool aan het Zandpad.
(Waarnemer 6,1 en Overmaat in De Tijd 17 en 21/9/41).
Vermoedelijk ook 1946, 1947, 1951, 1953 (Vondelkerk?)*

Van de Waterhoenen broedt er in 1942 na een strenge winter geen enkele meer; daarna nemen ze weer in aantal toe. Roeken broeden er sinds de jaren dertig. Ze worden kennelijk niet meer uit het park verjaagd, zoals in 1902 door Thijsse wordt gemeld en nog in april 1921 gebeurde¹⁴. Maar de twaalf nesten van 1941 zijn volgens 'Waarnemer' wel uitgestoten¹⁵.

Van de Ekster was er volgens Kleyn "eerst een enkel paar, dat broedde in de bomen bij het einde der Peece [P.C. Hoofstraat dc]. Thans zijn reeds meerdere paren waargenomen." Dat eerdere paar werd al vermoed in 1936 en 'thans' is door mij geïnterpreteerd als 1939. In de tabel van BS&W broedt er pas een Ekster in 1941 en 1942. Dan zijn er ook de eerste nesten van Zwarte Kraaien gesignaleerd.

Verder komen we in de tabel van BS&W heel wat oude bekenden tegen die we al rond de eeuwwisseling aantreffen: behalve Huismussen en Spreeuwen bijvoorbeeld ook de Merel, Zanglijster en Winterkoning. De Braamsluiers hebben in 1943 kennelijk genoeg brandnetels gevonden voor drie nesten, en Grauwe Vliegenvangers zijn er in '32 en '42. Kleyn meldt in '40 ook nog dat Blauwe Reigers, Waterhoentjes, Merels, Zanglijsters, Vinken, Houtduiven en Holenduiven nu 'gewone vogels' zijn geworden. Ook zijn er al Meerkoeten gesignaleerd, en overwinterende Ransuilen. Maar voor de eerste broedende Ransuil en een reigerkolonie moeten we wachten tot de jaren vlak na de oorlog, terwijl nesten van Meerkoeten pas verschijnen in de tabel van 1980!

In De Telegraaf van 7 juni 1928 publiceerde S. Snuyff een 'Lijst van vogels, aan te treffen in Vondelpark of naaste omgeving' (deze laatste zijn aangegeven met een sterretje): musch; spreeuw; schildvink; groenvink; koolmees; pimpelmees(?); merel; zanglijster; groote lijster; boomkruiper; winterkoning; roodborst; goudhaantje; boerenzwaluw(?); vliegenvanger; tijfjof; spotvogel; tuinfluiter(?); gekraaide roodstaart(?); kuifleeuwerik(?); gierzwaluw(?); waterhoentje; reiger; boschduif; kauwtje(?); roek(?); bonte kraai; kokmeeuw; vischdiefje(?).

Omdat de mij onbekende S. Snuyff als samensteller van de lijst geen onderscheid maakt tussen winter- en zomervogels, noch tussen toevallige gasten en broedvogels, heb ik zijn gegevens niet in de tabel verwerkt.

1944-1948

De eerste naoorlogse jaren vormen een hoogtepunt in de vogelgeschiedenis van het park. Dat zal zeker ook de leek op vogelgebied duidelijk zijn geweest, want luidruchtige roeken- en reigerkolonies trekken meestal wel de aandacht van de gewone wandelaar.

De roekenkolonie uit de jaren dertig groeide van 12 in 1941 tot 66 nesten in 1948. De van 1945 dateerende reigerkolonie schommelt tussen de 20 en 35 broedparen. Verder is er een gestage stijging van het aantal Merels en Zanglijsters, en ook worden broedgevallen vastgesteld van nieuwkomers als

Boerenzwaluw en Wielewaal; van die laatste zijn er in 1945 zelfs drie territoria. Naast de nu vanzelfsprekende Grote Bonte Specht broedt er ook een aantal jaren de Kleine. Behalve een Torenavalk is er zelfs een broedende Boomvalk en de Spotvogels zijn er met 54 territoria in 1946. Het is een genoegen de tabel van BS&W over deze jaren te bekijken.

Ook wat de aantallen betreft: de Gekraagde Roodstaart vindt in 1946 kennelijk voldoende nestgelegenheid voor 16 paren en in datzelfde jaar moeten de oren hebben getuit van de 46 Zanglijsters, 72 Merels, 54 Spotvogels, 22 Tuinfluiters, 10 Fitissen met daar tussendoor het slagwerk van 25 Vinken en 18 Tjiftjafs.

De stijging van het aantal vogels en het aantal soorten is ongetwijfeld een gevolg van de drastische maatregel van de Vereeniging om het park in de hongerwinter van '44/'45 geheel voor publiek te sluiten, zodat het niet kon worden leeggekap. Het park verwilderde, want ook na de opening werd er minder aan onderhoud gedaan, misschien omdat de Vereeniging niet meer over veel geld beschikte. In 1953 werd het eigendom van het park dan ook aan de gemeente overgedragen.

Een verwilderd park, een dorado voor vogels, maar ook voor vogelaars. In deze jaren zijn er twee mensen geweest die er door middel van volledige inventarisaties aan hebben bijgedragen dat we een overzicht bezitten van de vogelstand: P.W. Brander en A.J. Cnoop Koopmans.

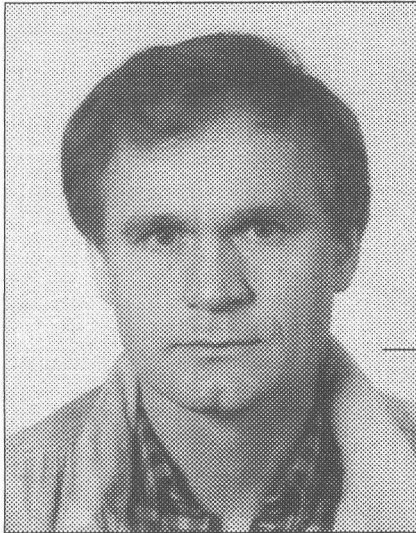
P.W. BRANDER (1907-1982) was sinds 1945 boswachter in het Amsterdamse bos en heeft veel bijgedragen aan de belangstelling voor de natuur door het leiden van excursies en het houden van zo'n 5000 lezingen met films of dia's 16. Van 1947-1950 verscheen van hem een serie artikelen over de vogels in Het Vondelpark. Daar inventariseerde hij van 1944-1948 de broedvogels en ook later droeg hij aan inventarisaties een steentje bij. "Aangezien de vogels in de stad (...) een half uur eerder zingen dan in het Bos, maakte hij eerst zo omstreeks 3 uur.30 een ommetje Vondelpark, en arriveerde dan omstreeks 4 uur in het Bos" 17. Hij was vele jaren bestuurslid van de VVWGA en werd in 1976 tot erelid benoemd 18.

A.J. CNOOP KOOPMANS (1925), jurist, was vanaf 1966 rechter en kinderrechter. Hij inventariseerde van 1943-1954 in het Vondelpark, waarvan een aantal jaren samen met Brander. Ook later wordt op hem nog wel eens een beroep gedaan. Als lid van de Amsterdamse gemeenteraad verdedigde hij altijd ook de belangen van de geveugelde inwoners (Gierzwaluwen, Futen, weidevogels) en sprak daarbij hun taal zo natuurlijk dat het de notuliste wel eens tot wanhoop dreef 19.

1949 - 1975

Na het hoogtepunt van de jaren veertig volgt een neergang.

De reigerkolonie neemt eerst nog toe tot 49 nesten in 1949 en zelfs ca. 60 in 1956. Maar in 1963 zijn er volgens Alfred Blok vermoedelijk nog maar 12, in 1965 broeden er nog 6 en het jaar daarop is er waarschijnlijk al geen broedgeval meer geweest²⁰. Voor de ondergang van de kolonie worden verschillende oorzaken genoemd: zo heeft de strenge winter van 1963 landelijk tot verdwijning van ca. 60% van de broedparen geleid en volgens Blok kan "in zijn algemeenheid gesteld worden dat na strenge winters altijd kolonies verdwijnen en tegelijk nieuwe ontstaan. In Amsterdam hing het verdwijnen van de kolonie destijds zeker samen met de grote veranderingen in de polders ten westen van de kolonie: daar werden immers de nieuwe wijken gebouwd". Deze laatste oorzaak werd ook al genoemd door A. Kooy. Het vermoeden van BW&S dat het verdwijnen kan zijn beïnvloed doordat in 1965 een stuk weiland voor publiek werd opengesteld, acht Blok onwaarschijnlijk: "De Vondelparkreigers broedden de laatste jaren op een door water afgescheiden eilandje in een elzenbosje. Ze trokken zich daar niets van het publiek aan". Volgens Brander is de kolonie in de loop der jaren verhuisd naar het Bos, maar dat een kolonie zich verplaatst noemt Blok een zeldzaam verschijnsel: "Een oude kolonie 'sterft' gewoonlijk 'uit', doordat er zich geen nieuwe, jonge broedvogels vestigen"²¹.



*Wouter van der Weijden in zijn Vondelparktijd.
Foto: archiefVWGA*



*Boswachter P.W. Brander
met één van de eerste
in het Amsterdamse Bos
uitgebroedde Bosuilen,
begin jaren zestig.*

Foto: archiefVWGA

A.A. Blok (1938) was biologieleeraar en heeft zich o.a. beziggehouden met reigeronderzoek. Daarbij heeft hij vanaf 1964 in Amsterdam de opkomst van de reiger als stadsbewoner nauwgezet vastgelegd en velen geïnspireerd met en voor hem in bomen te klimmen. Alfred Blok werd in de jaren vijftig VWGA-lid en hield nog in 1994 voor de vereniging met veel enthousiasme een openbare lezing over de verstedelijking van de reigerbevolking. Het is jammer dat hij juist de Vondelparkreigers niet van het begin af bij zijn onderzoek heeft kunnen betrekken.

Het overzicht van BS&W over de vogels tussen 1948 en 1973 is voor een belangrijk deel ontleend aan waarnemingen van Cnoop Koopmans uit 1954. Er is sprake van enige groei maar ook van afname. Groei van bijvoorbeeld Merels en Kauwen, afname vooral van holenbroeders. Zo kelderden de Koolmezen van 25 in 1948 naar 10 in 1954, de Pimpels van 16 naar 8; en of er van de 13 Gekraagde Roodstaarten in 1954 nog exemplaren broedden is niet zeker. Oorzaken? De 30 nestkasten die er in 1944/46 waren opgehangen werden al spoedig weer verwaarloosd en in 1947 hingen er nog maar zeven; ook werd het park na overname door de gemeente opgehoogd, waarbij veel oude bomen verdwenen. De Roekenkolonie verdween eveneens. In 1954 zijn er nog 8 nesten, daarna hebben ze volgens A. Kooy nog gebroed in de periode 1963/66, maar in 1973 zijn ze er niet meer. Wel is er sinds 1948 naast de Ransuilen ook een Bosuil gaan broeden. De Ransuilen verdwijnen later, maar de Bosuil blijft nog jaren daarna met tussenpozen in de tabel aanwezig. Recent ontving ik daarover een mededeling van Martin Melchers, stadsecoloog en samensteller van twee boeken over het dierenleven in Amsterdam, onder andere van 'Sijsjes en Drijsijsjes'.

Melchers, die tussen 1969 en 1975 in de Korte Van Eeghenstraat woonde, heeft toen elk jaar wel een territorium van de Bosuil vastgesteld en tweemaal het nest gevonden, bij de Van Eeghenlaan achter het PC Hooft-uitvaartscentrum. Deze nachtvogel ontbreekt in de BS&W-tabellen tot 1979; er is toen namelijk niet 's nachts in het park geïnventariseerd²². Overigens zat hun Bosuil vanaf 1979 aan de Overtoomse kant van het park.

Volgens een opmerking in Ode aan het Vondelpark (p. 284) zou er al in 1963 een Halsbandparkiet hebben gebroed aan de kant van de Stadhouderskade. Dat lijkt erg vroeg; tot nu toe werd aangenomen dat de Amsterdamse populatie is ontstaan doordat in 1976 een paartje was losgelaten dat vervolgens in 1977 broedend in het park werd gesignaleerd. Maar het is niet onmogelijk: in Duitsland broedden deze kleine groene papegaaitsjes al rond 1960 en het eerste broedgeval bij Den Haag was in 1968²³.

Ondanks deze bijzondere gevallen blijkt er een algemene achteruitgang ten opzichte van de bloeiperiode '44/'48; deze wordt duidelijk als men de gegevens uit die jaren vergelijkt met de uitkomsten van de inventarisaties uit de jaren '73/'75 die werden verricht door twee van de schrijvers van het BS&W-artikel: Jaap Stoffels en Wouter van der Weijden.

WOUTER J. VAN DER WEIJDEN (1946) studeerde in 1976 cum laude af als bioloog. Hij inventariseerde samen met Jaap Stoffels in het Vondelpark van 1973-1979, daarna begeleidde hij nog een groepje VWG-leden dat tot 1984 de broedvogeltelling in het park verzorgde. Hij is (mede-)auteur van meer dan 100 publicaties op het terrein van milieu- en natuurbeheer, waarvan 13 op ornithologisch terrein, o.a. over uilen en Gierzwaluwen. Sinds 1980 is hij coördinator bij het Centrum voor Landbouw en Milieu te Utrecht ²⁴.

JAAP STOFFELS (1949) studeerde scheikunde met als bijvak biologie en is evenals Van der Weijden een enthousiast vogelaar. Aan het eind van de jaren zeventig werd hij scheikundeleeraar in Zuid-Limburg en sindsdien doet hij vogelonderzoek in die omgeving. Maar nog elk voorjaar wordt de samenwerking met Van der Weijden gecontinueerd doordat ze gezamenlijk een vogelrijk gebied in het buitenland bezoeken.

Wat zijn de opvallendste resultaten van hun onderzoek? Positief is de vaststelling van enkele nieuwkomers: de Turkse Tortel (die in haar opmars door Europa tenslotte in de jaren vijftig ook Nederland bereikt had), de Vlaamse Gaai en de Heggenmus. Die laatste was al de grote afwezige bij Thijsse en waagt zich kennelijk nu pas in het Amsterdamse stedelijk milieu. Maar verder is er een drastische achteruitgang. Van maar liefst zeven vogelsoorten zijn de aantallen fiks afgenomen en het totaal aantal soorten liep eveneens terug, en wel van ca. 36 tot 23-28 (of 29, met de Bosuil van Melchers erbij).

Dus luidden BS&W de alarmbel en zij deden een aantal suggesties voor verbetering van de situatie. Naast de vanouds bekende adviezen om blad en dode takken te laten liggen en te zorgen voor een kruidlaag onder de bomen, werd er door hen dringend verzocht te stoppen met de giftige bestrijdingsmiddelen die na de oorlog in zwang waren geraakt. Bovendien geven BS&W suggesties voor de creatie van nieuwe biotopen, bijvoorbeeld door oeverbeplanting, en ze zouden graag een deel als reservaat afgesloten willen zien. Tenslotte bevelen ze aan om nestkasten van uiteenlopende types te plaatsen.

1976-1984

Eind 1977 begonnen er renovatiewerkzaamheden in de westelijke helft van het park. Toen de grond weer eens moest worden opgehoogd, zijn er meer soorten struiken aangeplant en het bomenbestand is uitgedund om de ondergroei te bevorderen. Bij boomchirurgische ingrepen werden holtes dichtgemaakt, alleen dat laatste lijkt niet erg in overeenstemming met de adviezen van BS&W.

Wat is de invloed geweest van deze renovaties? We hebben over deze periode een goed overzicht door jarenlange systematische inventarisaties, eerst nog door Stoffels en Van der Weijden, na 1979 door een groep van zo'n 6 à 10 vogelaars in wisselende samenstelling, waarbij ook Brander in de eerste jaren nog een belangrijk aandeel leverde. Hun bevindingen zijn door Van der Weijden gerapporteerd in drie artikelen in het blad van de Vogelwerkgroep²⁵. Over de jaren '83 en '84 is geen artikel meer verschenen, alleen zijn de waarnemingen nog geordend tot een tabel die aanwezig is in ons archief en nu voor het eerst wordt afgedrukt.

In 1981 lijken de renovaties op de vogelstand nog geen grote invloed te hebben gehad, en zeker niet ten kwade. Zo is het aantal soorten niet afgenomen, zelfs een weinig vermeerderd ten opzichte van de vorige periode. Verheugend zijn een paar nieuwkomers: in 1980 wordt er voor het eerst in de geschiedenis van het Vondelpark een nest met pulli gevonden van de Meerkooi. Hun aantal stijgt in de jaren daarna snel tot minstens 19 in 1984 en gaat ten koste van het Waterhoen. Heftig was de territoriumstrijd tussen deze soorten!

Ook worden er in de vijvers van het zuidwestelijk deel regelmatig Kuifeenden gedurende de broedperiode waargenomen, maar daarvan is ook later nooit met zekerheid vastgesteld dat ze er werkelijk broeden. Is de aanwezigheid van deze nieuwe soorten watervogels een gevolg van het uitdiepen van een aantal vijvers? Hun voorkeur voor dieper water is bekend. Misschien, veronderstelt Van der Weijden voorzichtig, is ook hun lievelingsvoedsel, de driehoeksmossel, zich in die vijvers gaan vestigen? Dat is echter, volgens een recente mededeling van Martin Melchers, niet het geval geweest.

De tabel geeft een overzicht van de periode 1973 tot 1984. In die jaren nestelen er 1 á 2 paar Halsbandparkieten tegenover het Filmmuseum, maar die worden niet tot de wilde soorten gerekend. In een brief van januari 1985 echter schrijft Jeroen Werz, die vaak 's morgens vroeg door het park wandelde en aanvullingen op de inventarisaties gaf: "de Halsbandparkieten hebben zeker 20 jongen gekregen; ik schat hun aantal nu op 30 á 35; ik vind dat we serieus moeten overwegen deze vogel tot een wilde broedvogel (...) van het Vondelpark te verklaren" ²⁶.

1985-1996

In de tabel van 1985 volgt geen acceptatie van de Halsbandparkiet als gewone 'wilde' broedvogel; er is over dat jaar zelfs helemaal geen tabel meer. Er wordt namelijk sinds '84 door de leden van de VVGA niet meer in het Vondelpark geïnventariseerd. Daardoor bezit ons archief alleen nog onderzoeksgegevens over Kool- en Pimpelmezen, omdat de biologiedocent A.G. Plug tussen '86 en '90 met studenten

van de Hogeschool Amsterdam nestkastenonderzoek in het centrum heeft gedaan. Daarnaast is er een uitgebreid engelstalig rapport van de Franse amateur-ornitholoog Rousset over de jaren '84-'92. Was het park in deze periode alleen nog interessant voor studenten en een buitenlander? Over het algemeen zijn er niet veel VVG-leden die parken inventariseren; maar als ik vraag waarom niemand meer in het Vondelpark gaat kijken, krijg ik te horen dat het daar 'niet interessant meer is voor vogelaars'. Of dat waar is, kan wellicht blijken uit het rapport van Rousset.

Pierre Rousset woonde van '84 tot '91 op de Willemsparkweg en wanneer hij niet in het buitenland verbleef liet hij in het park dagelijks zijn hond uit. Zijn rapport heet "Notes on casual encounters with birds of the Vondelpark", en in de toelichting schrijft hij dat hij inderdaad niet systematisch heeft geïnventariseerd en er bijvoorbeeld nooit 's morgens heel vroeg was. Toch vallen er uit zijn notities wel enige conclusies te trekken over broedvogels (zie de tabel) en ook heeft hij een aantal interessante incidentele waarnemingen die elders in een kader worden vermeld. Weliswaar is de Pallas Boszanger van 6/10/86 niet door de CDNA aanvaard, maar als hij jaren later beter vertrouwd is met deze soort, raakt hij ervan overtuigd dat dit exemplaar op de Vondelparklijst mag worden opgenomen. In april '92 ziet hij een aantal dagen een Krooneend, die zich nogal schuw gedraagt, dus wel een wilde kan zijn. Dat zou dan de eerste waarneming zijn in het park, afgezien van een paartje dat in 1964 door ons erelid J.H.U. van Drooge is genoteerd op een lijstje van de watervogelmenagerie (voetnoot 25).

Een Iberische Tijftjaf verbleef van 29 april tot ver in juli 1990 bij ingang Van Eeghenstraat (Vlek e.a.); vermoedelijk gepaard met Tijftjaf. Mogelijk enige broedgeval in Nederland van wat tegenwoordig een soort is.

Ook leuk is dat er door Rousset op 4/12/1989 weer eens een Kleine Bonte Specht is gezien. Deze soort had al eerder in het park gebroed, in '47 zelfs met twee paar; ook in '73 waren er nog 1-2 paar; daarna zijn er nog enkele vermoedelijk broedgevallen geweest en een winterwaarneming van W. van der Schot (voetnoot 25).

Van veel gewone soorten heeft Rousset waarnemingen over het hele jaar. Omdat hij wel eens één of twee voorjaarsmaanden afwezig was, ontbreken er vaak waarnemingen in deze cruciale periode, maar meestal kunnen we uit de data toch wel opmaken dat het broedgevallen betreft.

Ik neem aan dat de Staartmees heeft gebroed in '90-'92, gezien veelvuldige waarnemingen in de broedperiode; om diezelfde reden lijkt ook het broeden van een Fitis gedurende een aantal jaren zeer waarschijnlijk.

Het eerste broedgeval van een Boomklever in het park staat onomstotelijk vast: de vogels waren aanwezig sinds augustus 1991. Rousset zag de balts, het uithakken van een nestholte en het voeren van de jongen in 1992. Van deze vogel waren er sinds 27/8/41 alleen maar enkele waarnemingen bekend 27.

Aparte waarnemingen voor de periode 1985- 1996 (Van P. Rousset, tenzij anders vermeld):

Roodpootvalk	17/6/92	Bijeneter	1 ex 7/5/55 (Limosa 29:46)
Nijlgans	23/5/92	Grote Lijster	28/4/41 (J.A. Loterijman)
Kraoneend	1? 13/4-21/4/92	Beflijster	april 88 en 90
Kraakeend	1-3 ex maart 85	Pestvogel	14/4/82 (H. Deighton)
Pijlstaarteend	1? 26/2/91	Fluiter	13/6/86 en 12/8/92
Tafeleend	1? febr/mrt 89; dec. 91	Pallas' Boszanger?	6/10/86
Mandarijneend	winter 84, 85, 91	Appelvink	1969 (M. Melchers)
Tortelduif	1 ex 10/5/86; 2 ex 24/2/90	Barmsijs	20/4/87
Groene Specht	12/4/80 (vd Weijden e.a.)	Notenkraker 6ex!	14/3/82 (Werz)

Dat het ophangen en schoonmaken van kasten bijdraagt aan het broedbestand van Kool- en Pimpelmees blijkt uit de gegevens over de jaren '86 tot '90 van A.G. Plug: in de vier achtereenvolgende jaren waren de kasten bezet met respectievelijk 2, 7, 20 en 16 nesten van Koolmezen en 5, 7, 8 en 14 Pimpelnesten. De jongen werden overigens steeds geringd, maar er waren relatief weinig terugmeldingen.

Als in 1989 het boek "125 jaar Vondelpark" verschijnt, heeft men voor het hoofdstuk over de vogels gegevens ontleend aan de inventarisaties van de eerder genoemde groep rond W. van der Weijden. De algemene conclusie is dat het beter gaat dan zo'n vijftien jaar daarvoor. Er broeden ca. dertig soorten in het park (wat klopt met de gegevens van Rousset) en dat zal voor een deel te danken zijn aan het minder intensieve onderhoud. Men laat meer takken liggen, oude bomen met holten blijven zoveel mogelijk gespaard en in het water overhangende takken bieden nestmogelijkheden voor watervogels. Ook zijn bij de renovatie meer struiken aangeplant en vrijwel overal langs de randen van het park groeien wilde kruiden; die zijn daar vanzelf opgekomen of opzettelijk gezaaid. Bij de tennisbaan staan hoge planten als Reuzenbereklaauw, Springbalsemien en Groot Hoefblad. Jac. P. Thijsse zou er nu tevreden rondlopen, omdat men wilde planten als Fluitekruid, Koekoeksbloem en Akkerdistel niet meer wegschoffelt!

Het beleid was in die tijd dus omgegooid, al gebeurde dat nog niet volgens de huidige ecologische inzichten. Maar in plaats van een geknipt en geschoren park werd gestreefd naar een meer natuurlijke omgeving en er broeden nu ca. 30 vogelsoorten. Hoe komt het dan dat de mare nog steeds rondgaat dat er niet veel meer te beleven valt op vogelgebied? Is nog steeds de boodschap van het BS&W-artikel uit 1976 blijven hangen?

Steekproef in 1996

Eind 1997 verschijnt "Ode aan het Vondelpark", een prachtig overzicht van de historie en alle huidige aspecten van het park; er staat ook een lijst van 30 broedvogels in, waarvoor Martin Melchers verantwoordelijk is. Deze heeft zich gebaseerd op eerder onderzoek en een paar rondes door het park in 1996. Op zijn lijst noemt hij er overigens vijf 'niet jaarlijks' en in tegenstelling tot eerdere jaren worden bij de dertig soorten ook de Stadsduif, Halsbandparkiet en Gierzwaluw meegerekend (die laatste als broedvogel in aangrenzende bebouwing). Volgens de criteria van BS&W tel ik die er niet bij en daarmee kom ik voor de soorten broedvogels op een aantal van 22 tot 27.

Zijn conclusie luidt: "Wie de lijst van broedvogels in het Vondelpark kritisch bekijkt, kan eruit aflezen dat er een slecht ontwikkelde kruidlaag zonder 'winterdekking' is. Er wordt ook te rigoureuus gesnoeid. Het ontbreken van de Fitis, de Tuinfluiter en de Grasmus geeft dit goed aan. Ook de Vlaamse Gaai komt te weinig voor. Met een soortgericht nestkastenbeleid zou er voor een aantal broedvogels veel te verbeteren zijn. Ander onderhoud biedt mogelijkheden het aantal zangvogels dat hier komt broeden uit te breiden"²⁹.

Inventarisatie in 1997

In het voorjaar van 1997, dus voordat de Ode met de Melcherslijst verscheen, had ik al een inventarisatie in het park gehouden om te verifiëren of het er met de vogels werkelijk zo droef was gesteld als er werd gemompeld. Hieronder geef ik eerst aan hoe ik te werk ben gegaan, daarna volgen de resultaten en de bespreking daarvan.

METHODE

De manier van inventariseren zoals die was vermeld over de periode 1976-1984 heb ik grotendeels gevolgd³⁰. Dat houdt in dat van zoveel mogelijk soorten de zang en de zangplek werd genoteerd, maar van sommige soorten ook de pure aanwezigheid (van de Boomkruiper bijvoorbeeld). Verder lette ik ook op vogels die nestmateriaal of voedsel vervoerden en bij watervogels op nesten, pulli en de aanwezigheid van vaste paren. Bij de kraaiachtigen keek ik eveneens naar nesten, maar registreerde ook territoriumconflicten; bij de gaaien noteerde ik aanwezigheid zonder meer. Voor de lijster- en merelzang

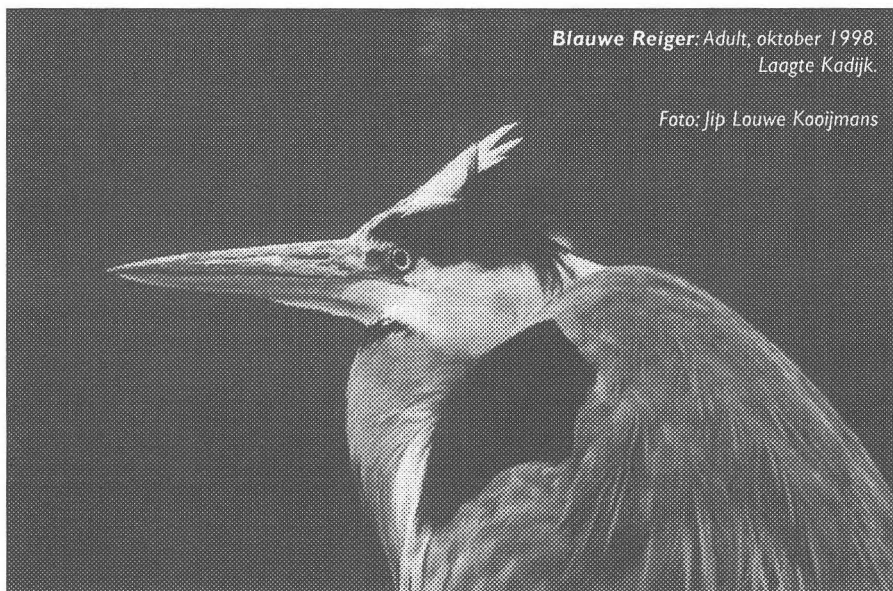
Huismus: Mannetje,
eind januari 1998,
Blankenstraat.

Foto: Jip Louwe Kooijmans



Blauwe Reiger: Adult, oktober 1998.
Laagte Kadijk.

Foto: Jip Louwe Kooijmans



maakte ik in april tweemaal een snelle fietsronde door het hele gebied en inventariseerde daarbij de verschillende zangplekken. Dit deed ik op 1/4 om 6.30 uur en op 15/4 om 5.30 uur. Bij mijn andere bezoeken lette ik ook nog op lijsterzang. Van een aantal soorten heb ik geen aantallen genoteerd: Spreeuw, Huismus en Wilde (soep-)Eend.

Alle waarnemingen sprak ik ter plaatse in op een dicteerapparaat. Na afloop van elke ronde noteerde ik thuis direct de ingesproken waarnemingen op een dag-kaart; na afloop van het seizoen verzamelde ik de waarnemingen op dezelfde soortenkaartjes als die van mijn voorgangers.

AANTAL BEZOEKEN

Het was me fysiek niet mogelijk om het park in één bezoek helemaal rond te komen. Met twaalf bezoeken heb ik het gebied vijf keer min of meer volledig gecoverd. Tweemaal ging ik overdag en tweemaal in de avond.

I	27/3	07.00-09.00u	1/4	06.30-08.30u.		
II	15/4	05.30-07.15u.	17/4	14.15-15.45u.		
III	5/5	19.00-21.00u.	7/5	07.00-09.00u.	10/5	06.00-08.00u.
IV	28/5	07.30-09.00u.	31/5	06.00-08.30u.	1/6	06.00-07.40u.
V	17/6	15.00-16.00u.	24/6	21.00-22.00u.	25/6	05.30-07.30u.

Ik ben dus niet 's nachts naar een mogelijke Bosuil wezen luisteren en ook was ik er nooit 's morgens voor half zes.

GRENZEN VAN HET GEBIED

Het te inventariseren gebied omvatte het gehele park, inclusief de slurf van het viaduct naar de Stadhouderskade. Door de vorige onderzoekers werden de belendende huizen als grens van het park aangehouden, dus vogels die in de achtertuinen of op de huizen rond het park zongen werden als broedvogels meegeteld. In hun verslag was die mededeling me aanvankelijk ontgaan. Omdat het gebied toch al te groot voor me was, heb ik me tot het park en de aangrenzende waterpartijen beperkt.

RESULTATEN

Een overzicht van deze resultaten is te vinden in de tabel. Volgens mijn schatting broedden er in 1997 23-29 soorten. Dit aantal komt ongeveer overeen met de bevindingen van Melchers, maar in plaats van zijn Stadsduiven, Gierzwaluwen en Halsbandparkieten vond ik een aantal andere.

Het aantal door mij in 1997 gevonden soorten was dus beduidend lager dan tijdens de naoorlogse jaren van overvloed (1948: 36-37) maar nauwelijks lager dan in de periode 1973-1984 toen de vastgestelde minima schommelden tussen de 24 tot 27, en de maxima van 26 tot 32.

Overigens zijn er vooral van de interessante soorten een aantal niet door Melchers en mij waargenomen; de meeste daarvan waren al gedurende de periode 1976-1984 slechts in kleine aantallen of alleen incidenteel aanwezig, zoals Torenvalk, Boomvalk, Bosuil, Braamsluiper en Spotvogel. Opvallend is verder de totale afwezigheid van de Turkse Tortel, waarvan er in 1984 nog zo'n tiental broedden. Deze ontbreekt ook bij Melchers en ook Rousset twijfelde er al aan of deze soort er tussen '85 en '91 nog broedde. Verder heb ik in 1997 de Grauwe Vliegenvanger niet gesignaleerd.

Positief daarentegen is dat er nu vrijwel zeker twee territoria van de Grote Bonte Specht waren³ en dat er weer één of meer broedgevallen van de Fitis zijn geweest. Een paartje heeft gebroed in de buurt van de tennisbanen, en misschien hadden er verderop aan de Overtoomse kant van het park nog één of twee een territorium. Daar hoorde ik ook tweemaal een Tuinfluiter zingen. Juist aan de deze rand van het park en in de aangrenzende tuinen is veel kruidlaag. De Boomklever bij het beeld van Vondel zal vast niet hebben gebroed: ik hoorde en zag ik hem alleen op 1 april.

Halsbandparkiet:
Mannetje voor nestholte
in Treurwilg,
1e week februari 1998,
Flevopark.

Foto: Jip Louwe Kooijmans



Is het aantal soorten dus ten aanzien van 1984 nauwelijks afgenomen, wel is het totaal aantal van de door mij vastgestelde territoria opvallend veel lager dan in 1984: toen waren het er 347-541, en nu slechts 157-238: dat is een verschil van enige honderden!

De vermindering is vooral opvallend bij Houtduiven, Zanglijsters, Merels en Heggenmussen. In plaats van de meer dan 100-150 Merels uit 1984 hoorde ik er 22 zingen. Drie tot zes Zanglijsters is miniem vergeleken bij de eerdere 15-30, en waar men in 1984 van 50-80 Houtduiven spreekt, kom ik niet verder dan een magere 15-30.

Ik nam aanvankelijk aan dat ik niet zo grondig had geïnventariseerd als mijn voorgangers. Ik had zeker meer inventarisatierondes moeten maken en er

vroeger moeten zijn; ook had een collega-waarnemer me aardig kunnen aanvullen. Maar zou mijn persoonlijk falen werkelijk bij Merels, Houtduiven en Heggenmussen tot zulke grote aantalverschillen hebben geleid?

Wel verschilde mijn manier van interpreteren op een aantal punten van die van mijn voorgangers, omdat ik daarvoor de nieuwe handleiding van SOVON heb gebruikt. Dit blauwe boekje geeft niet alleen per soort datumgrenzen en fusie-afstanden aan, maar verschaft ook een puntentelling voor geldige of halfgeldige waarnemingen die dan bij elkaar opgeteld tot de vaststelling van een broedgeval mogen leiden. Daardoor zijn mijn uitkomsten misschien niet meer goed te vergelijken met die van mijn voorgangers. Kon dat echter zulke grote aantalsverschillen hebben opgeleverd?

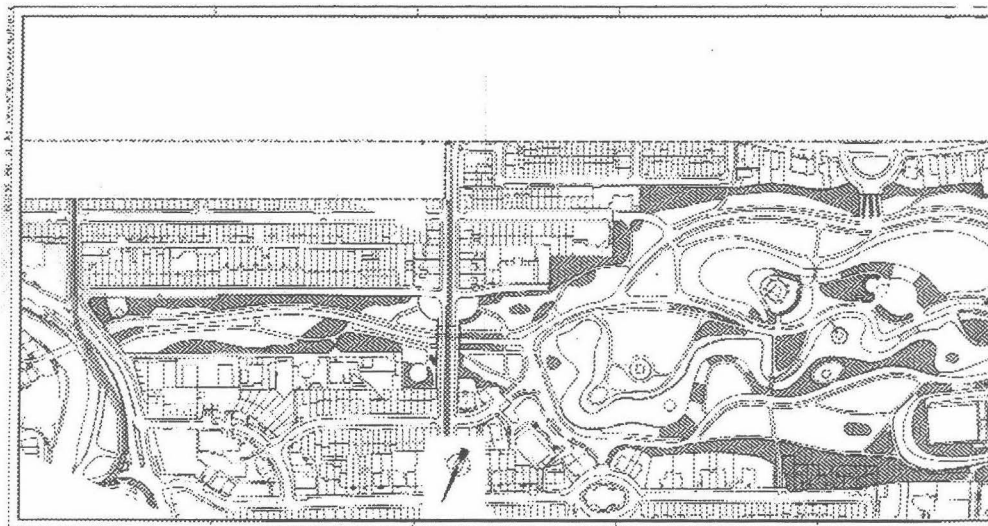
Om daar inzicht in te krijgen zocht ik contact met Wouter van der Weijden. Met hem besprak ik eerst mijn manier van inventariseren, maar die leek in opzet niet zoveel te verschillen van die van hem en zijn collega's.

Voor de grote aantalsverschillen van de Merels en Zanglijsters zou een te laat tijdstip van de fietsrondes de oorzaak kunnen zijn. Maar dat lijkt me bij nader inzien niet waarschijnlijk. Bij mijn ronde op 1 april was ik om zes uur gestart, drie kwartier voor zonsopgang (7.15 uur) en na een half uur klaar; op 15 april was ik al om half zes gestart, vijf kwartier voor de opkomst van de zon (6.44 uur). Volgens mijn handleiding voor vogelinventarisatie³² is het hoogtepunt van de merelzang rond drie kwartier voor zonsopgang en daar zat ik dus beide keren niet zover vandaan. Maar al in Brander's tijd zongen de parkvogels toch altijd een half uur eerder dan die van het Amsterdamse Bos³³? Het kan dus zijn dat ik de eerste keer te laat was, maar dan is het wel erg toevallig dat ik beide keren op hetzelfde aantal uitkwam.

Wel hebben mijn voorgangers ook de Merels van de aangrenzende tuinen meegeteld, terwijl ik daar niet op uit ben geweest, al zal ik bij vergissing aan de Overtoomse kant wel eens een Merel van over de grens hebben meegeteld. Maar zouden er destijds dan 70-130 Merels in de tuinen naast het park hebben gebroed?

Wat het geringer aantal territoria van de Houtduiven betreft, die kunnen een gevolg zijn van de nieuwe interpretatiemethode, want de blauwe SOVON-handleiding verklaart alleen waarnemingen geldig tussen 1 mei en 1 september. Destijds zijn door Van der Weijden ook de eerdere waarnemingen meegeteld. Maar als ik dat nu ook doe, kom ik toch niet hoger uit dan 33-49. Dat is altijd nog 30 minder dan in 1984. Misschien had ik in augustus nog eens speciaal de Houtduiven moeten gaan inventariseren, maar dat hebben mijn voorgangers ook niet gedaan.

Ik neem uiteindelijk toch aan dat de vermindering van het aantal vastgestelde territoria maar voor een deel het gevolg is van een andere manier van inventariseren en interpreteren. Hierin word ik voor sommige soorten gesteund door een recent telefoongesprek met Jeroen Werz, die in de Zocherstraat woont en niet alleen regelmatig het park doorkruist, maar ook vanaf zijn dakterras over de boomtoppen heen vogels kan zien en horen tot aan de Koningslaan toe. Hij inventariseerde er consciëntieus van 1979-1986, maar sindsdien let hij niet meer bewust op aantallen en noteert vooral bijzondere waarnemingen. Zijn schatting van het aantal broedende Zanglijsters komt overeen met mijn maximum van 6, en dat is dus inderdaad veel minder dan de 15-25 van 1984. Wel ziet hij nog grote aantallen



Houtduiven, maar die zag ik ook wel, ik hoorde er alleen niet zoveel koerend roepen dat ze een broedgeval waren. Mijn conclusie luidt dan ook dat weliswaar het aantal soorten nauwelijks minder is dan in 1984, maar dat wel het aantal broedterritoria opmerkelijk is afgenomen. En dat kan niet alleen maar een gevolg zijn van mijn methode van inventariseren en interpreteren. Waarvan dan wel?

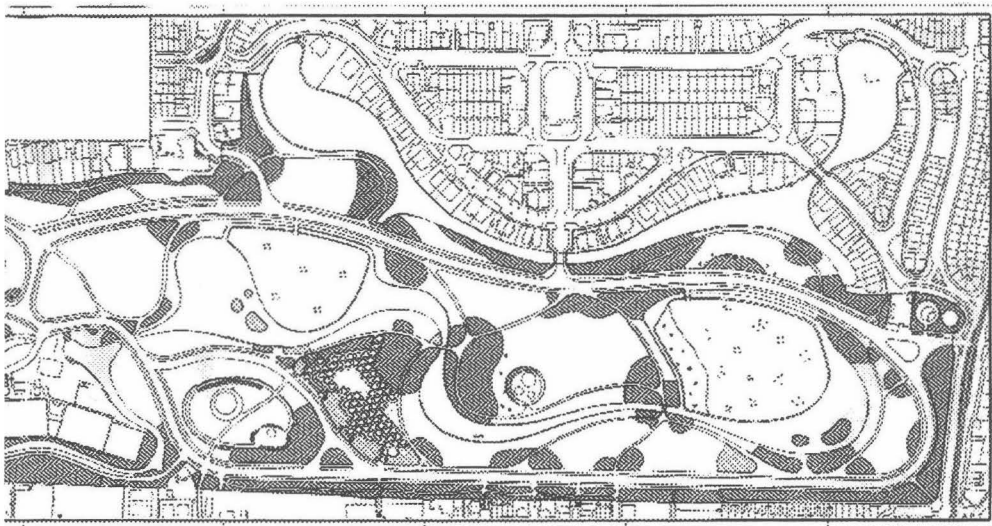
DISCUSSIE

Voor de achteruitgang van het aantal territoria zou ik graag, evenals mijn voorgangers, de schuld aan het park zelf geven. Maar anders dan mijn voorgangers wil ik niet beginnen over het onderhoud, en eerst eens kijken of de achteruitgang te wijten kan zijn aan het toenemende gebruik van het park.

Een telling in 1988 wees uit dat het Vondelpark jaarlijks zo'n 7 miljoen bezoeken per jaar moet ondergaan. Maar het is er niet alleen veel voller dan vroeger, ook is het karakter van het park veranderd. Het oorspronkelijke rij- en wandelpark heeft er sinds de tijd van de parkslapers een groot aantal functies bijgekregen.

Vroeg in de morgen al schuimen daklozen langs de afvalbakken; vanaf zes uur scheuren er krantenbezorgers doorheen en over de asfaltwegen klinkt het hijgen van doelgerichte joggers. Niet veel later beginnen de schoonmakers de afvaltroep van de vorige avond weg te werken en is er een ononderbroken stroom fietsers op gang gekomen. Later op de dag is het er druk met moeders en kinderen, het personeel van omliggende kantoren houdt er lunchpauze en tot laat in de avond wordt er gevoetbald; frisbees zeilen boven de grasvelden en over het asfalt komen steeds nieuwe golven skaters aangerold.

De weekenden beginnen rustiger met in het Rosarium tai'chi-beoefenaars die zich met eerbiedige gebaren tot de opgaande zon wenden. Op smalle paden passeren transcendente wandelaars die hun komst aankondigen met meditatief mantragezoem en ook zijn er duidelijke territoria waar menselijke paarvorming plaatsvindt. In de zomer is er veel cultureel amusement van jongleurs, trommelaars, fluiters en niet te vergeten ons Koninklijk Concertgebouw Orkest. Bij mooi weer zijn de grasvelden één grote picknickplek en ook 's nachts is het park nog volop in gebruik. In het struweel houden zich niet alleen maar vogelparen op en vroeg in de morgen treft men op banken en grasvelden nogal wat juvenielen die langzaam ontwaken in een kring van bierflesjes.



Kortom: het park wordt overbelast en vooral de recreatieve functie is toegenomen. De nieuwszender van AT5 sprak op 31 mei zelfs van een verdrievoudiging van de recreatiedruk, maar harde gegevens daarover kan Stadsdeel Zuid niet leveren; wel start er deze zomer een onderzoek of er zich tussen gebruikers conflictsituaties voordoen die om maatregelen vragen³⁴. Helaas worden vliegende parkgebruikers niet geraadpleegd, dus het blijft gissen waarom er zoveel minder vogels broeden dan vroeger. Vestigen ze zich hier alleen nog maar als elders alles al bezet is? De paar experts die ik hierover raadpleegde, achtten dat toch niet zo waarschijnlijk. Wel is de drukte misschien aanleiding voor vogelaars om er weg te blijven. Vooral na eind mei vond ik het er niet echt leuk meer.

Toen Stoffels en Van der Weijden daar inventariseerden was het de tijd van de parkslapers: in 1972 waren er 80.000 overnachtingen, een jaar later 100.000; pas als er in '75 steeds meer slapers in tenten verschijnen wordt een slaapverbod afgekondigd. Toch schrijven BS&W dat ze niet de indruk hadden dat de recreatiedruk zoveel groter was geworden; wel vermoedden ze dat de toegenomen verkeersdruk aan de randen ertoe had geleid dat aan de Amstelveense kant geen enkel broedpaar meer was waargenomen³⁵. Ik moet zeggen dat de huidige verkeersdruk van het rollend skatersgeweld in het park me een stuk afschrikwekkender lijkt dan de rustig passerende auto's en trams buiten de poorten.

In elk geval noemden BS&W het onderhoud als de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang in de jaren zeventig. En dat kan ook nu in belangrijke mate hebben geleid tot vermindering van het aantal territoria. Nog steeds lijkt het onderhoud niet consequent vogelvriendelijk. Er zijn bijvoorbeeld nauwelijks dichte bosschages waar veilig genesteld kan worden. Men mompelt dat de veiligheid van de menselijke parkbezoekers voorrang heeft: het struikgewas bij het Rosarium is doornig en ondoordringbaar, elders vooral ijl en doorzichtig. Wel is er hier en daar ondergroei van de door Thijsse zo gewenste brandnetels, sinds de jaren tachtig wordt er minder vaak gemaaid en geschoffeld en giftige bestrijdingsmiddelen zijn afgeschaft. Er heeft zich aan de noord- en westrand een behoorlijke kruidlaag kunnen ontwikkelen waar misschien grondbroeders zouden kunnen nestelen. Maar alleen de eilanden en de afgezette gedeelten bieden daarvoor ook de nodige veiligheid voor vogels.

En hoewel de plantsoendienst streeft naar een minder steriel park, merkte Melchers bij zijn speurtocht naar bodembeestjes in 1996 dat er niet echt veel rommel in de bosschages blijft liggen: de meeste slakken en pisbedden vond hij bij de hekken van de aangrenzende tuinen. Hij vraagt zich af of er in zo'n schoon park wel voldoende (insekten)voedsel voor vogels te vinden is ³⁶.

De toekomst

Toch ziet de toekomst er iets gunstiger uit wat de inrichting en de rust betreft. In de herfst van 1998 start een ingrijpend renovatieproject. Een van de doelen is wederom het tegengaan van de verzakking, maar ook wordt de inrichting van het park voor een deel teruggebracht naar de situatie van voor 1912, met vijvers en slingerpaden. Het westelijk deel krijgt een landgoedkarakter, en vooral daar zal meer aandacht komen voor een natuurlijke ontwikkeling van flora en fauna. Er is al een paar jaar geleden in een afgesloten gebied een amfibieënpoel gegraven en ook verder in het park wil men oeverbeschoeiingen vervangen door 'plasbermen' met moeras- en waterplanten. Misschien dat "die een geschikte nestelplaats gaan vormen voor fitis, tuinfluiter en kleine karekiet" staat er hoopvol op pagina 168 van de Ode aan het Vondelpark. De Fitis is al gesignaleerd, maar niet in de plasberm; voor de Kleine Karekiet zal er wel wat riet geplant moeten worden. Maar waarom de Tuinfluiter zo dol is op een plasberm weet ik niet. Hij kan er wel drinken en baden natuurlijk.

Mooi zijn wederom de voornemens om meer dood hout te laten liggen waardoor de vogels insecten kunnen vinden. Daarnaast zullen leden van de Vogelwerkgroep Amsterdam nestkasten voor roodstaart, vliegenvanger, Bosuil en Torenvalk gaan plaatsen. Voldoende rust voor broedende vogels zal er echter alleen zijn in gedeelten die worden afgesloten voor het publiek.

Laten we hopen dat straks de vogelaars in dat afgesloten gebied nog wel toegang krijgen! Want misschien is het toch de moeite waard over een aantal jaren te gaan kijken in hoeverre plasbermen, kruidlagen, brandnetels, rottende stammen en molmende takken effect hebben gehad op de vogelstand.

Wouter van der Weijden wil er graag na zijn pensioen weer gaan inventariseren. Dat is pas in 2011!
Moeten we zolang wachten op nieuwe berichten?

Dank aan Alfred Blok, A.J. Cnoop Koopmans, Martin Melchers, Jan-Hendrik van Oers, Ruud Vlek, Fred Vogelzang, Wouter van der Weijden en Jeroen Werz voor hun vaak grondige commentaar en de vele aanvullingen.

DANA CONSTANDSE, JAN VAN EYCKSTRAAT 32 HS, 1077 LN AMSTERDAM, 020-6761997

Literatuur

Broedvogels inventariseren in proefvlakken, Handleiding Broedvogel Monitoring Project, Uitgave 1996, SOVON, 1996.

Vogelinventarisatie, Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging, M.F.H., Hustings e.a., Wageningen 1985.

Voous, In de ban van vogels, Ornithologisch biografisch woordenboek van Nederland, Utrecht 1995.

OVER HET VONDELPARK:

E. Heimans en Jac. P.Thijssse, In het Vondelpark, Amsterdam, 1901.

Jan Feith, Ons Gouden Vondelpark, Amsterdam, 1914.

De tuin van Amsterdam, Wat er leeft in 't Vondelpark, Amsterdam zj [1940].

125 jaar Vondelpark, Amsterdam, 1989.

Ode aan het Vondelpark, Amsterdam, 1997.

OVER DE VOGELS VAN HET VONDELPARK:

Vogels van Amsterdam, NNV afd. Amsterdam, 1937.

De Waarnemer, Orgaan van het Centraal Instituut voor Floristisch en faunistisch onderzoek in Groot Amsterdam, NNV afd. Amsterdam.

P.W. Brander, Vogellevens in het Vondelpark, In: Het Vondelpark, 1947-1950. (Kopieën gebundeld in archief VVGA)

P.W. Brander, J. Stoffels en W.J. van der Weyden, De broedvogels van het Vondelpark sedert 1890, In: Het vogeljaar 24, 1976, p.140-149.

J.Stoffels en W.J. van der Weijden, Broedvogels Vondelpark 1976-1980. In: de Gierzwaluw 19, 2 (juli 1982).

W.J. van der Weijden, Broedvogels Vondelpark 1981. In: De Gierzwaluw 20, 1 (1982).

W.J. van der Weijden, Broedvogels van het Vondelpark 1982. In: De Gierzwaluw 21, 1 (1983).

Sijsjes en drijsijsjes, De vogels van Amsterdam, redactie M. Melchers en R. Daalder, Haarlem, 1996.

NB. Ordner Vondelpark, Thijssseplakboek en Brandermap bevinden zich in Archief VVGA.

Verwijzingen zie pagina 84

Tabel 1: Broedvogels Vondelpark 1877 - 1997 (1877 t/m 1975)

	1877-1904	1905-1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949-1972	1973	1974	1975
Blauwe Reiger	ws -	'36:-	-	24	35	20	28	max. 60	-	-	-
Ooievaar	tot 1882	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuifeend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wilde Eend	ws -	'36: veel	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Waterhoen	ws -	'36: veel, 42:-	1	4	13	6	12	18	15-30	9-17	10-12
Meerkoet	ws -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomvalk	ws -	-	-	1	1	1	1	54;71: ws -	-	-	-
Torenvalk	ws -	*'39: +; '41: 1	1	2	2	2	-	1	-	-	-
Holenduif	ws -	'36:?, *'39: +?	7	11	24	24	22	20	1-3	2-3	4-6
Houtduif	veel	veel	23	19	46	69	76	60	50-80	65-80	50-60
Zomertortel	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	-	3-5	2-3	6-8
Halsbandparkiet	-	-	-	-	-	-	-	*'63: 1?	-	-	-
Koekoek	ws -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosuil	ws -	-	-	-	-	-	ws +	1	*1	*1	*1
Ransuil	ws -	-	-	ws +	1	1	2	'49: +	-	-	-
Gr Bonte Specht	*	'32;'42: +	1	1	2	2	1	?	0-1	0-1	0-1
Kl Bonte Specht	?	* '19: 1	ws +	1	1	1	2	1	+	-	-
Boerenzwaluw	-	-	2	3	3	3	2	+	-	-	-
Winterkoning	veel	'36: veel	22	29	35	16	14	12	19-24	11-15	21-25
Heggenmus	-	-	-	-	-	-	-	-	8-15	8-12	15-20
Grote Lijster	ws -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zanglijster	*v.a.'01 2-10	'36: +	18	20	46	36	37	25	17-22	30-40	30-40
Merel	veel	'36: veel	50	47	72	90	93	104	135-175	125-165	130-170
Gekr Roodstaart	* +	'22:-	5	10	16	12	13	?	0-1	-	0-1
Nachtgaal	* max 4 '95-01	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roodborst	* '1901: +?	v.a. 1901?	4	6	8	10	5	+	4-7	4-7	4-8
Spotvogel	* '10-12	'36: ?	45	46	54	44	43	'54;'72: +	-	-	-
Zwartkop	* ws -	-	-	2	1	1	1	-	2-3	1-3	0-1
Tuinfluit	* '1-4	-	18	17	22	16	16	+	0-2	1-2	-
Grasmus	* veel	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Braamsluiper	* '1-3	'43: 3	2	6	4	4	4	'54: +; '67: ?	-	-	-
Fitis	* '97: 4	-	14	9	10	8	6	4	-	-	-
Tijftjaf	'00: 8	-	9	14	18	16	13	11	6-9	6-8	6-8
Grauwe Vliegenv	* '00: 4-5	'34;'42: +	18	21	25	22	28	+	0-2	1-2	3-6
Staatmees	?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0-1
Koolmees	+	* '39: +	9	14	24	23	25	10	14-24	11-15	20-23
Pimpelmees	ws +	* '39: +	7	9	24	16	16	8	24-36	25-29	22-32
Matkop	ws -	'43: 1	3	3	6	6	6	5	-	-	-
Boomkruiper	?	* '39: +?	ws +	9	6	11	7	+	1-2	1-2	3-4
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Groenling	* '96: 3	-	12	16	28	19	13	9	7-10	4-6	6-9
Vink	+	* '39: +	17	19	25	29	33	'54: 12; '68: +	7-10	7-10	7-11
Putter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Huismus	+	'36: +	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Spreeuw	ws +	'36: +	ca. 12	16	17	34	24	+	28-40	30-40	18-25
Wielewaal	ws -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwarte Kraai	ws -	* '37: 5; '41; '42: 3	5	5	7	10	12	9	3-5	1-2	4-5
Roek	ws -	'36: +; '41: 12	10	54	29	62	66	*'54: 8; '63-'66: +	-	-	-
Kauw	?	-	1	2	3	3	3	7	0-1	1-2	2-3
Ekster	* -	* '36; '39; '41; '42: 1	1	1	1	3	4	4	4-6	4-5	8
Vlaamse Gaai	* ws -	-	-	-	-	-	1	-	1-2	2-3	3-6
Territoria	?	?	318	443	606	622	629	nvt	350-519	351-473	372-495
Soorten	* min 20	min 22	30-32	36-37	36	36	36-37	nvt	24-29	25-27	24-29

Vervolg Tabel I: Broedvogels Vondelpark 1877 - 1997 (1976 t/m 1997)

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985-1992	1996	1997
Blauwe Reiger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ooievaar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuifeend	-	-	-	-	0-1	0-4	0-8	0-2	0-5	0-4	-	0-7
Wilde Eend	+	+	+	8-12	9-12	12-14	20-25	+	8-11	+	+	+
Waterhoen	8-12	12	7-10	9-12	7-12	9-12	5-10	7-8	6-7	+	+	7-9
Meerkoet	-	-	-	-	-	1-3	5-6	14-15	19-20	+	+	ca.18
Boomvalk	-	-	-	0-1	0-1	0-1	-	0-1	0-1	85,86,89: 1	nj	-?
Torenvalk	-	-	-	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-
Holenduif	4-5	5-7	6-9	7-10	4-8	5-9	6-8	5-8	6-13	+	nj	3-5
Houtduif	35-50	50-70	40-60	50-65	35-60	40-70	40-60	40-60	50-80	+	+	15-30
Zomertortel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turkse Tortel	8-12	11-13	7-11	8-12	5-9	9-12	4-10	6-11	9-15	-?	-	-
Halsbandparkiet	-	1	1	0-1	1	1-2	1	1-3	2-3	+	+	4-6
Koekoek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosuil	?	?	-	0-1	1	1	1	1	1	-	nj	?
Ransuil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gr Bonte Specht	0-1	1-2	1-3	0-1	1-2	0-1	-	-	0-1	1	+	1-2
Kl Bonte Specht	-	-	-	-	-	0-1	-	-	-	-	-	-
Boerenzwaluw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Winterkoning	16-18	18-22	21-27	20-26	20-30	20-30	20-30	20-30	22-26	+	+	20-30
Heggenmus	14-16	18-26	15-25	23-30	15-25	15-25	15-20	15-20	15-20	+	+	4-5
Grote Lijster	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zanglijster	30-38	32-37	25-35	20-30	20-35	20-35	15-25	15-25	15-25	+	+	3-6
Merel	105-140	100-135	100-140	90-135	80-120	90-135	100-150	100-150	100-150	+	+	22
Gekr Roodstaart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nachttegaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roodborst	3-4	2-3	5-7	2-3	2-6	5-8	7-9	3-4	2-8	+	+	4-6
Spotvogel	-	-	-	-	0-1	-	-	-	-	-	-	-
Zwartkop	1-3	2-4	3-6	4-8	3-5	2-4	3-5	1-3	3-6	+	+	3-4
Tuinfluits	-	1-2	-	-	0-3	0-3	1-2	2-3	1-3	'88:0-3	-	0-1
Grasmus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Braamsluiper	-	-	-	0-1	-	0-1	0-1	-	-	-	-	-
Fitis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	'87,'91,'92: 1	-	1-3
Tijftjaf	5-8	7-10	8-11	8-12	4-10	3-7	8-12	4-8	10-15	+	+	7-9
Grauwe Vliegenv	1-3	6-9	5-8	6-9	3-6	8-13	5-10	5-9	9-10	-	nj	-
Staarthees	-	-	-	-	-	-	-	0-1	-	'90,'92: +	+	0-1
Koolmees	11-17	14-16	18-25	20-25	20-30	25-35	20-30	20-30	20-30	2-20	+	23-30
Pimpelmees	14-17	16-23	25-35	25-30	18-25	15-25	15-25	20-30	25-35	5-14	+	8-13
Matkop	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomkruiper	5-7	7-10	6-10	okt-15	6-10	10-15	8-13	6-9	10-15	+	+	2-4
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	-	'92: 1	-	ws -
Groenling	4-5	7-10	8-13	7-10	5-9	6-1	7-10	5-9	6-10	+	+	5-8
Vink	6-8	6-9	7-10	4-7	5-10	3-5	2-4	1-3	0-1	'87,'92: 1	+	0-1
Putter	-	-	-	-	-	-	-	0-1	-	-	-	-
Huismus	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Spreeuw	15-20	15-25	20-35	20-30	5-30	10-25	10-20	10-20	8-20	+	+	+
Wielewaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwarte Kraai	3-4	4-5	4-5	5	2-4	3-6	4-5	3-5	1-3	+	-	3-6
Roek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kauw	1-2	1	1-2	1-2	1-3	1-3	1	1-2	0-3	0-2	-	0-1
Ekster	8	10-12	7-8	7-8	4-8	6-8	6-8	4-13	7-13	+	+	6-12
Vlaamse Gaai	3-4	3-5	5-7	4-7	2-4	3-5	3-5	2-4	4-6	+	+	2-3
Territoria	300-402	348-468	344-502	350-497	269-471	316-516	318-497	312-487	347-541	nvt	nvt	157-238
Soorten	24-25	26	25	24-30	27-31	26-32	27-29	27-31	26-31	nvt	nvt	23-29

Toelichting bij de tabel

WAARSCHUWING:

Vergelijking tussen de verschillende jaren is maar beperkt mogelijk door de verschillen tussen de waarnemers en door verschillen in waarnemingsintensiteit, waarnemingsmethoden en interpretatiemethode (J.S. en W.vd W., De Gierzwaluw (19) 2, p.45).

Het totaal aantal territoria is berekend exclusief Wilde Eend, Huismus en Halsbandparkiet, het totaal aantal soorten exclusief Halsbandparkiet.

1877-1904

Waar deze tabel afwijkt van die van BS&W uit 1976 staat een asterisk. Verdere aanvullingen en verklaringen in de bijlage hierachter.

1905-1943

De tabel van BS&W is voor 1936 aangevuld met gegevens uit Vogels van Amsterdam en voor 1939 uit De tuin van Amsterdam (1940); deze aanvullingen zijn aangegeven met een asterisk. Het ontbreken van de roodstaarten in 1922 wordt gemeld door Thijssse (zie bijlage); de 5 à 6 broedende Kraaien werden waargenomen door L. de Vries (lijst 1937 in Brander-archief VWGA) evenals de Torenvalk die in 1941 broedde op een huis nabij de Willemsbrug. De Kleine Bonte Specht wordt als broedvogel genoemd in DLN 25,56.

1943-1984

De tellingen 1944/48 zijn zonder het smalle gedeelte tussen Stadhouderskade en Van Baerlestraat. Voor de jaren '73-'75 wijkt het aantal territoria af van het artikel van BS&W in Het vogeljaar '76, als gevolg van een herziene schattingsmethode door Wouter van der Weijden in 1979. De Roek wordt na 1954 niet meer door BS&W in de tabel opgenomen; wel vermelden ze in een voetnoot dat deze volgens A. Kooy in de periode 1963/66 nog in het park heeft gebroed. Zie voor Bosuil en Halsbandparkiet het artikel.

1985-1992

Voor de Kool- en Pimpelmezen bezitten we aantallen van het onderzoek van A.G. Plug, voor de Boomvalk van J. Werz ('85, '86) en Leurs/Vlek ('89). Over de Bosuil zegt Werz: de broedboom werd in '85 gekapt, in '86 broedde hij in een nis van de Brandkerk, in '87 weg. De andere gegevens van deze jaren berusten op de aantekeningen van Pierre Rousset. Toelichting Tuinfluiter: in '88 zingen er een aantal tussen 2 en 25 mei; 'probably underrecorded' schrijft Rousset. Zie voor verdere toelichtingen over deze periode het artikel.

1996

Lijst van M. Melchers in Ode aan het Vondelpark 1997, gebaseerd op eerdere overzichten en enige rondes in het park. Melchers geeft geen aantallen en noemt ook Gierzwaluwen en Stadsduiven van belendende huizen; deze werden eerder nooit meegeteld. De betekenis van nj is 'niet jaarlijks'.

1997

Inventarisatie D. Constandse. Toelichting Tuinfluiter: slechts tweemaal gehoord op dezelfde plek: 10/5 en 21/5. De waarnemingen van de Roodborst vóór 1 mei werden niet meegeteld.

BIJLAGE

TOELICHTING BIJ DE NIEUWE TABEL VOOR 1877-1903 (DC)

In het tabellarisch overzicht dat door BS&W bij hun artikel werd gevoegd, zijn door mij een aantal veranderingen aangebracht. Die zijn het resultaat van een papieren inventarisatie die ik gedurende de maand mei van dit jaar (1998) heb verricht in de geschriften van Thijsse. De daarbij gebruikte methode zou je de close-reading-methode kunnen noemen.

De wijzigingen die ik in de tabel heb aangebracht, zijn aangegeven met een *. De verantwoording voor de wijziging wordt hieronder in de toelichting gegeven. Daarbij wordt steeds eerst vermeld wat er in de oorspronkelijke BS&W-tabel stond, vervolgens geef ik mijn argumentatie en dan volgen, voorafgegaan door ->: de veranderingen die overigens niet allemaal zo gedetailleerd in de tabel staan.

Bij de toelichtingen heb ik de volgorde van de tabel aangehouden, behalve bij de allereerste. Ik begin met de Zanglijster, omdat bij die tekst tevens de datering aan de orde wordt gesteld van de waarnemingen uit Heimans en Thijsse's boek "*In het Vondelpark*" uit 1901.

Dit boek wordt verder aangeduid als H/T.

Andere afkortingen: AHBL verwijst naar columns van Thijsse in het Handelsblad en DLN naar stukken in *De levende natuur*.

Zanglijster BS&W: 4(1900)

BS&W hebben vier broedende Zanglijsters in 1900. Dit viertal is ongetwijfeld gebaseerd op de vermelding: "Niet minder dan vier zanglijsters zijn nu al tot half april druk aan 't zingen (..). Ook de roodborsjes [sic] toeven langer dan gewoonlijk en ik weet een plekje waar én roodborst én zanglijster hun nesten gebouwd hebben" (H/T p.38/39).

Dit zou inderdaad op vier broedgevallen kunnen wijzen. Maar wanneer? In de column van juni 1901 (AHBL 1/6/1901) schrijft Thijsse dat er dit jaar (dus 1901) voor het eerst een Zanglijster een nest heeft.

Ik neem dan ook aan dat de tekst uit H/T over april 1901 gaat: het voorwoord is immers van mei van datzelfde jaar en de tekst "nu al tot half april" suggereert dat het manuscript half april is afgerond. Het boekje kan toch niet van april 1900 tot een jaar later bij de uitgever hebben gelegen, waarna het voorwoord pas in mei 1901 werd geschreven? Ik zou dus de eerste broedende lijsters in 1901 willen plaatsen, maar ook alle andere mededelingen uit H/T over 'dit jaar'. Staat er 'verleden jaar', dan moet dat 1900 zijn. Trouwens, BS&W vermelden voor de Tijftjaf: 8 (1900) en dat sluit aan bij mijn redenering: bij H/T staat voor de Tijftjaf 'vorig jaar' en dat is dus 1900.

Overigens, wat die lijsters betreft: in AHBL 31/5/1902, dus een jaar later, meldt Thijsse dat er nu twee lijsters broeden en na een week "er lijken er nu drie te zijn". En in 1904 geeft hij op 27/2 in het Handelsblad een terugblik op de lijstergeschiedenis: "Tien jaar geleden kwam vroeg in 't voorjaar heel achter in het park wel eens op den doortrek een enkele zanglijster zich een paar dagen ophouden en nu, nu wonen ze hier bij dozijnen en zingen zoo luid, dat je ze op de Weteringschans kunt hooren." Hij loopt met de lezer alle territoria langs waar gezongen wordt en dan blijken die 'dozijnen' tien territoria te hebben.

Dus: -> tot 1900 - ; 1901:4; 1902:2-3; 1904:10.

Grote Bonte specht/ Kleine Bonte specht BS&W: ?

In DLN 4 (1900) staat over de Bonte Specht dat die sedert enige weken is verdwenen. Er komt er iedere winter wel eens een, schrijft Thijsse, en het was dan ook niet te verwachten dat hij hier zou broeden. Ik wil het vraagteken van BS&W dan ook vervangen door een -, in elk geval tot en met 1900; maar ook later wordt er nooit over een broedende Grote of Kleine Bonte Specht geschreven.

Dus: ->: -.

Gekraagde Roodstaart BS&W: +

Dit is een aanvulling en een nuancering op grond van een zangvermelding in Dagboek 4/5/1895; in de jaren voor 1900 broedden er waarschijnlijk twee of meer: tenminste in "In het Vondelpark" p.52 staat: tegenwoordig minder dan voorheen. Dat tegenwoordig moet 1900 of 1901 zijn. In AHBL 19/4/1902: vorig jaar 1 nest met 4 jongen; en in AHBL 26/4/1902: het blijft bij een paartje. In 1922 zijn ze er niet meer (De Groene Amsterdammer 18/11/1922).

Conclusie: ->: 1895: +; 1900: afname; 1901: 1; 1902: 1.

Nachtegaal BS&W: v.a. 1895; 4(1897); +(1901)

Nachtegalen broedden er inderdaad vanaf 1895, ze hadden in 1897 vier nesten, maar in 1902 is het "alweer jaren geleden dat we ze hadden" (AHBL 31/5/1902). In H/T (dus begin 1901) schrijft Thijsse nog "In de laatste Aprilweek komen de nachtegalen, ten minste dat is nu al vijf jaar achtereenvolgend het geval." Maar vlakbij hun lievelingsplekje is een bosje elzen en berken gekapt en hij vreest dat ze zich daardoor zullen laten afschrikken. (H/T p.55) Als in AHBL 1/6/1901 jonge nachtegalen worden genoemd in een algemene opsomming (zie Grasmus), hoeft dat niet te betekenen dat ze toen nog gebroed hebben.

->: 1901 waarschijnlijk -.

Roodborst BS&W: +(1900)

De plus en het jaartal van BS&W zijn vermoedelijk gebaseerd op dezelfde passage als van de Zanglijster (zie hierboven). Thijsse wist dus half april 1901 een plekje waar (voor het eerst) een Roodborst een nest heeft gemaakt. Heeft dat ene nest doorgezet? Bij de huidige criteria van SOVON wijst een zingende Roodborst voor 1 mei niet op een broedgeval. Bovendien wordt er in de overige AHBL-columnn alleen in de trektijd of winterperiode over Roodborsten geschreven en de enige zomer-opmerking over Roodborsten is in AHBL 13/7/1901, wanneer Thijsse zijn verlangen naar meer brandnetels uit: als hij een tuin bezat die aan het park grensde en daar nu eens bramen en brandnetels liet groeien, .. "ik wed dat ik binnen drie jaar mij zou kunnen verheugen aan molenaartjes [braamsluiers], tuinfluiters, roodborstjes, broedend in mijn stadstuin." Verder lezen we nergens meer iets over nesten of jongen van Roodborsten, terwijl het ene broedende Braamsluiertje voortdurend aandacht krijgt.

Dus ->: 1901: +?

Spotvogel BS&W: 12(1893)

In AHBL 9/11/1901 schrijft Thijsse: 25 jaar geleden hadden Spotvogels daar hun nesten. Precies 25 jaar is 1877 en dat kan wel kloppen, omdat Thijsse in dat jaar in Amsterdam kwam wonen. Ik houd het maar op ca. 1878. De 12 uit 1893 worden gemeld in H/T. De aanvullingen voor de jaren daarna komen uit AHBL 31/5/1902: 'een tiental paartjes', en AHBL 30/5: 'een menigte'.

Dus ->: ca. 1878 +; 1893: 12; 1902: ca. 10; 1903: +.

Zwartkop BS&W: +

BS&W baseren hun plus vermoedelijk op een zin uit H/T p. 55: "Grasmussen, tuinfluiters, zwartkopjes en molenaartjes zijn nu [april] aangekomen." Dat zou, volgens dezelfde redenering als bij de Zanglijster, dan weer april 1901 moeten zijn. Grasmussen en Braamsluiers zijn later vaak als broedvogel genoemd en ook de Tuinfluiter (zie hieronder). In bovenstaand rijtje lijken de Zwartkoppen ook broedvogels te zijn. Maar ze worden verder nauwelijks vermeld: alleen in Dagboek 18/5/1896 als 'misschien aanwezig'; in AHBL 27/7/1901: 'jongen, niet hier uitgebreed'; en AHBL 6/9/1902: 'jonge zwartkop-grasmus zingend'. Omdat Thijsse zo stellig vermeldt dat die jongen van 1901 niet in het park zijn uitgebreed, vind ik de plus helemaal niet zo zeker, ook omdat de soort vervolgens pas in 1945 als broedvogel in de tabellen opduikt.

->: waarschijnlijk -.

Tuinfluitier BS&W: +

In Thijsses dagboek zingt een Tuinfluitier op 18/8/1896. Een waarneming in 1897 komt uit "een van mijn aardigste vogelervaringen" in Thijsses "Het vogeljaar". Hij vertelt daar hoe hij op 29/4/97 een zingende Tuinfluitier maar niet in 't oog kon krijgen, tot hij neerhurkte en hem toen op vijf meter afstand op de grond zag zitten zingen, in een nest, met zijn kopje vlak boven de rand. "In dat nest zijn nooit eieren gekomen. Het was waarschijnlijk ook maar een speelnest". Andere relevante vermeldingen staan in H/T (zie Zwartkop) en AHBL 7/12/1901: in de winter ziet hij de twee oude nesten waar Tuinfluitiers hebben gebroed; in AHBL 31/5/1903 broeden er vier.

Dus ->: 1896/1897 waarschijnlijk 1; 1901: 2; 1902: 4.

Grasmus BS&W: +

In Thijsses dagboek 4/5/1895: "Er zijn veel grasmussen in het park: stellig wel twintig zingende mannetjes. Hofzangers in minder aantal, nachtegalen twee." In 1896 broedt er een Grasmus voor de tweede maal dat jaar, omdat zijn eerdere nest is verstoord (DB 25/6). Vervolgens worden ze nog genoemd in AHBL 1/6/1901: "Als 't zomer is, worden de jonge vogels zelfstandig. 's Avonds komen ze bij de dichte hulsten te zamen: grasmussen en vinken, tjiftjafjes en fitisjes, roodstaartjes, vliegenvangertjes en een paar nachtegalen." Deze alinea staat in een algemeen overzicht wat er zo in een jaar te zien valt en hoeft dus niet op 1901 te slaan. Overigens is 'hofzanger' dialectisch voor Tuinfluitier.

->: 1895: ca. 20; 1896: +; 1901 waarschijnlijk +.

Braamsluiper BS&W: +

In Dagboek 1896 zingt er tweemaal één: op 28/4 en 18/8; deze laatste datum valt niet binnen de SOVON-criteria. Ik houdt het dan maar op 'geen waarschijnlijk broedgeval'. Over de periode daarna heb ik meer zekerheid. Er staat in AHBL 15/6/1901: "Al vier jaar woont de familie daar in den omtrek van de Van Eeghenstraat." Dit stel heeft op 13/7/1901 zijn tweede nest dit jaar grootgebracht, maar nu op een betere plaats, tussen de brandnetels bij de Vondelstraat (daar blijkt een verwaarloosde tuin te zijn van een huis dat leegstaat). In AHBL 3/5/1902 is "onze oude vriend van verleden jaar terug" en die zingt dan bij de Hulstbrug (achter het Rosarium). Wel op ruime afstand van de Vondelstraat, maar op 31/5 hebben 'de molenaartjes' [= Braamsluiers dc] een nest vlak bij den ingang in de Vondelstraat en dan zijn we weer op vertrouwd terrein in de brandnetels beland. Een jaar later, op 30/5/1903, kleppert er een bij de Saxenburgerstraat en toen waren er waarschijnlijk meer, want "daarna heb ik nog een menigte molenaartjes en spotvogels en zanglijsters gevonden ...". Hoeveel broedende molenaartjes zouden er bij die menigte hebben gezeten? Met 1-3 houd ik me aan de veilige kant.

->: 1896: waarschijnlijk -; 1898-1902: 1; 1903: 1-3.

Fitis BS&W: 4(1897)

Het jaartal 1897 van BS&W is waarschijnlijk gebaseerd op het tijdschrift De Levende Natuur dat zij vanaf 1896 hebben geraadpleegd. In H/T worden vier broedplekken in het zuiden van het park genoemd, want "ze toeven 't liefst aan den zuidrand". Zo'n uitspraak wijst op een jarenlange gewoonte. Dus ->: 4(1897); daarna +.

Grauwe Vliegenvanger BS&W: 4-5(1893)

Waar komt dat BS&W-jaartal 1893 vandaan? Het staat wel in H/T onderaan pagina 58, maar dan gaat het over de 12 Spotvogels. Misschien is het jaartal abusievelijk ook bij de vliegenvangers terecht gekomen, want twee alinea's daarboven heeft Thijsses het over 4 à 5 paartjes vliegenvangers gehad, die in het algemeen wel in het park broeden; één daarvan huist meestal in een alleenstaande iep "achter 't groote iepenbosch bij de Boerderij". 'Meestal' en 'in het algemeen' duiden op een langere periode, maar hoe lang is dat?

Dat zou wel eens rond 1878 kunnen zijn! Immers: "Vijf-en-twintig jaar geleden hadden de wilde vogels

in 't Park hun hoofdkwartier in de onmiddellijke nabijheid van de Melkerij (...). Het groote iepenbosch vormde daar hun voornaamste aantrekkingspunt en leverde een nestplaats voor allerlei zomergasten. De alleenstaande iep in 't grasveld was een lievelingsplekje voor vliegenvangertjes, en spotvogels nestelden in 't berkenboschje" (AHBL 9/11/1901). In deze context duidt 'lievelingsplekje' waarschijnlijk op een broedplaats van de vliegenvangers.

Dus ->: ca. 1878 waarschijnlijk +; ca. 1900: 4-5.

Groenling BS&W: 3(1897)

Het jaartal 1897 kan ik nergens vinden, maar in het dagboek uit 1896 nestelen er 3 paartjes op 28/4 en in AHBL 12/4/1902 zijn er dat jaar veel meer: "Groenvinken zitten nu ook door het heele Park heen, en alle reeds aan paren. Bovendien zwerven er nog een paar vrijgezellen rond, die ondanks al hun bleren en zingen, klepperen en trillen geen wijfe hebben kunnen krijgen."

->: 1896 3; 1902: veel.

Ekster BS&W: waarschijnlijk -

Vogelvrij waren ze, "de eksters, die zich al in geen jaren meer in 't Park hebben durven vertoonen, doordat ze door de parkwachters onmeedogend werden weggeschoten (AHBL 22/3/1902). In 1903 woont Thijsse in Bloemendaal en vraagt zich af: "Of de parkwachters er nog geweren op nahouden? Ik herinner mij wel dat de oude Van Leeuwen een kwart eeuw geleden met een roestig vuurroer het park doorwandelde (...) Hij schoot er de eksters mee weg en heeft dat met succes volbracht want ik kan mij niet anders dan zeer sporadische eksterbezoeken aan het park herinneren" (AHBL 10/8/1903). Over de interpretatie van deze teksten zijn WvdW en ik het niet eens. Volgens WvdW is toch een enkel broedgeval wel mogelijk geweest, maar ik lees dat niet in de teksten van Thijsse.

Dus toch maar ->: -.

Vlaamse Gaai BS&W: +

Ze werden niet zoals de Eksters beschoten, maar als er in maart 1902 nog een aantal door het park zwerven schrijft Thijsse, dat ze eigenlijk wel zouden wegmoeten, de vier "moordenaars" (AHBL 22/3/1902). Op 19/3 deed er één zelfs pogingen om te zingen en een week later moeten ze "bepaald weg, anders komt er van 't nestelen van de kleine zangvogeltjes weinig of niets terecht" (AHBL 26/4/1902). Maar niet doodschieten, vindt Thijsse, ze moeten maar weggevangen worden.

Over het algemeen wordt er wel steeds 's winters met liefde over de overwinterende gaaien geschreven, maar een broedgeval wordt nooit genoemd. Gezien de verborgen leefwijze van de broedende gaai acht WvdW een nest toch niet onwaarschijnlijk. Volgens mij kan een beginner een broedende gaai over het hoofd zien, maar Thijsse ook? Omdat hij echter van 1890-1894 op Texel woonde, zou net in die tijd Maar nee, ik houd het toch op: ->: 1902 waarschijnlijk -.